

Böll-összeállításunk elé

Heinrich Böll 1987. december 21-én lett volna 70 éves. Az emlékező rendezvények sorát a szegedi Böll-szimpozium nyitotta meg 1987. augusztusában. Ehhez csatlakozott a Kölni Városi Könyvtár és a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának közös kiállítása a szegedi Somogyi-könyvtárban és a budapesti Kosuth Klubban. Mint a kiállítás is dokumentálta: Szeged — s ezzel a „Tiszatáj” — azért válhatott a világszerte megrendezett megemlékezések kiindulópontjává, mert a József Attila Tudományegyetem Német Tanszéke a Böll-kutatás nemzetközi kisugárzású magyar központja. A kiállítás arra is fény derített, hogy Böll maga is járt ezen a tájon: Szenteshez kötődik életének egy rendkívül fontos szakasza. Itt, a hadikórházban vette Böll tizedes 1944 nyarán kezébe a sorsát, itt szakadt el önhatalmúlag csapatától, amelyhez 1939 nyarán vezényelték; itt lépett hamis papírok segítségével a szabadsághoz vezető útra, amely egyben az íróvá válás útja is volt. 1987. augusztus 26-a óta emléktábla utal erre Szentesen, s ez az első emléktábla a világon, amelyen a kölni író neve áll.

A Böll-szimpozium gazdag anyagából három előadást közlünk. Az elsőnek szerzője, Herbert Hoven, Böll szülővárosából érkezett hozzánk. Írása abba az anyagba enged betekintést, amely csak az író 1985. július 16-án bekövetkezett halála után vált hozzáférhetővé a kölni Böll-archívumban. Levelekről van szó, amelyből kitűnik, hogy Böll milyen korán felvette a nyílt politikai harcot a hazai restauráció szellemi erőivel. 1948-ban ez még rejtve maradt, mert előbb írói hírnévre kellett szert tennie, hogy másképp gondolkodása nyilvánosságot kaphasson. A második előadást Robert C. Conard írta, aki az Egyesült Államokban a daytoni egyetemen tanít. Böll utolsó regényét elemzi, amely közvetlenül a szerző halála után jelent meg, s Bor Ambrus fordításában *Asszonyok rajnai tájban* címmel már magyarul is olvasható. Az életmű utolsó, meglehetősen talányos darabja a szimpozium egyik kiemelt témája volt. A regénnyel foglalkozó kilenc előadás közül azért választottuk Conardét, mert elgondolkoztatónak tartjuk, hogy Böll „polgári demokrácia”-bírálatára épp egy amerikai germanista figyel fel ilyen érzékenyen. Egy olyan állam polgára, amelyről Böll azt nyilatkozta egyszer, hogy igazi respublica, „a” szövetségi köztársaság. Olvasás közben — olvassuk akár a regényt, akár Conard elemzését — azért ne feledkezzünk meg egy nagy példányszámban terjesztett használati utasítás figyelmeztetéséről: „Ez azonban nem szabad, hogy könnyelműsége csábítson”... A harmadik előadás szerzője az ankarai egyetem német tanszékének professzor asszonya, Gürsel Aytaç. Ő volt az egyetlen, aki előadásában az egész életműről kívánt képet adni. Szolgáljon bevezetésül mindazoknak, akik most kezdik felfedezni az egykoron a Tiszatájról a Rajna felé igyekvő írot. „Élete végéig kötődött rajnai szülőföldjéhez” — írta róla Richard von Weizsäcker, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke részvénytulajánító levelében —, mégis egész „Németország szellemi reprezentánsává vált, olyan világirodalmi alkotóvá, akit Nyugaton és Keleten, Északon és Délen egyaránt tisztelnek. Nobel-díja egész világra kiterjedő hatásának legszembetűnőbb jele. Heinrich Böll a gyengék szószólója és az önelégültek ellensége volt. Mindig kiállt a szellem szabadsága mellett, bárhol is forgott az veszélyben. Megalkuvás nélküli és vitára kész ember volt, aki megbotránkozást és tiszteletet egyaránt kiváltott. Bátor, elkötelezett, éberén intő hangja hiányozni fog nekünk. Életműve megmarad.”